

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

FEBRUARY/MARCH 2009

MEPUTSO: 80

NAKO: 2 diiri

Lephephe le, le na le matlakala a seswai (8).

DITAELO:

1. Lephephe le, le arotšwe ka dikarolo tše THARO, e lego ya A, ya B le ya C.
Karolo ya A: Tekatlhaologanyo (30)
Karolo ya B: Kakaretšo (10)
Karolo ya C: Thutapolelo le Tšhomišopolelo (40)
2. Araba dipotšišo KA MOKA.
3. Karolo ye NNGWE le ye NNGWE e ngwalwe letlakaleng la YONA.
4. Badišiša ditaello ka šedi, gore o kgone go araba dipotšišo go ya ka moo o laelwago.
5. Itswalanye le dipotšišo pele o ka thoma go di fetola.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Ngwala ka bothakga, o šomiše polelo ya maleba ye e hlwekilego.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Tona ya Leago le Ramotse wa Tshwane ba tsenya letsogo go thuša tharollong ya ntwā ya semorafe yeo e tšwelago pele mekutwaneng ya Atteridgeville.

Ketelo ya baetapele ba babedi ba, e latela mabarebare a ditlhaselano tša semorafe tšeo di šetšego di tšere maphelo a batho ba bane. Ba babedi ba bona ke Mafrika-Borwa mola ba babedi e le Matšwantle.

Go kwala gore ba babedi ba mafelelo, e lego Moafrika-Borwa le Mozimbabwe, ba be ba swele mo go šiišago namana tša mmele ebile yo mongwe ga a tsebje. Boramekutwana ba bangwe ba belaela gore se ke mediro ya dinokwane tšeo di itšhireletšago ka mogwanto wo o fetilego wo go wona go bego go ipelaetšwa kgahlanong le go khudušwa.

Tlhakatlhakanong ye, yo mongwe wa badudi o boletše mantšu a: "Rena re iphelela ka khutšo le batho ba, dikgwebo tša bona tšona di re thuša kudu ka ge di re khutšiša leeto le letelele la go ya toropong". Maphodisa a hlatsela gore batho ba bararo ba swaretšwe ditiragalo tša tllhaselo, bosenyi le go ikabela dithoto tša Matšwantle.

Ge ba tloga lefelong la mekutwaneng, tona, ramotse le baetapele ba setšhaba ba go fapana ba farafarilwe ke maphodisa ba ile ba leba senthareng ya botšhabelo bja nakwana sekolong sa tlase sa Matseke kgauswi le seteišene sa maphodisa.

Go fihleng ga bona ba ile ba dira boipiletšo bja khutšo, go iša maswafo fase, boitshwaro bjo bokaone le go ba eletša tabeng ya go itefeletša. Tona o boletše gore ba loga maano a gore badudi ba bušetšwe mekutwaneng ya bona le go kgonthiša gore go na le khutšo le tirišano gare ga Mafrika-Borwa le matšwantle. O boletše gape gore seo se diregago se a swabiša ka gore ona Matšwantle ao re a hlorišago, ke ona ao a bego a thuša Mafrika-Borwa ntweng kgahlanong le kgethollo.

[E fetoletšwe le go amantšhwa go tšwa go: *Sowetan*, 3 Matšhe 2008]

- 1.1.1 Ke tiragalo efe yeo e dirilego gore Tona ya Leago le Ramotse wa Tshwane ba etele badudi ba mekutwaneng? (1)
- 1.1.2 Ntšha ntlha yeo e tšweleditšwego ke boramekutwana mabapi le dikgaruru tša semorafe tulong ya bona. (2)

- 1.1.3 Na ketelo ya baetapele ba e tsoša maikutlo afe go badudi ba mekutwaneng? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 1.1.4 Tšweletša kgopolo ya gago mabapi le Matšwantle ka mo nageng. (2)
- 1.1.5 Dumela goba o ganetše kgopolo ya gore Matšwantle ke ona a oketšago bosenyi ka mo nageng. Thekga karabo ya gago ka lebaka. (3)
- 1.1.6 Bapetša Maafrika-Borwa le Matšwantle o lebeletše mešomo le merero ya kgwebo. (2)
- 1.1.7 Na o bona e le tshwanelo gore Matšwantle a fiwe ditokelo nageng ye? Šitlela karabo ya gago. (2)
- 1.1.8 Go ya ka wena, ke eng seo se dirago gore Matšwantle a tlale ka mo nageng ya gešo? (2)

1.2 Lebeledišiša seswantšho sa ka tlase gore o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

- 1.2.1 Ke ka lebaka la eng moithuti yo a itshwere hlogo? (2)
- 1.2.2 Hlaloša mebolelwana ye e latelago go ya ka moo e šomišitšwego ka gona mo temaneng:
(a) O opile kgomo lenaka
(b) Ke mpshafatša bophelo bja ka. (2)
- 1.2.3 Tsopola lelahlelwa leo le dirišitšwego mo temaneng o be o hlaloše maikutlo ao le a tšweletšago. (2)

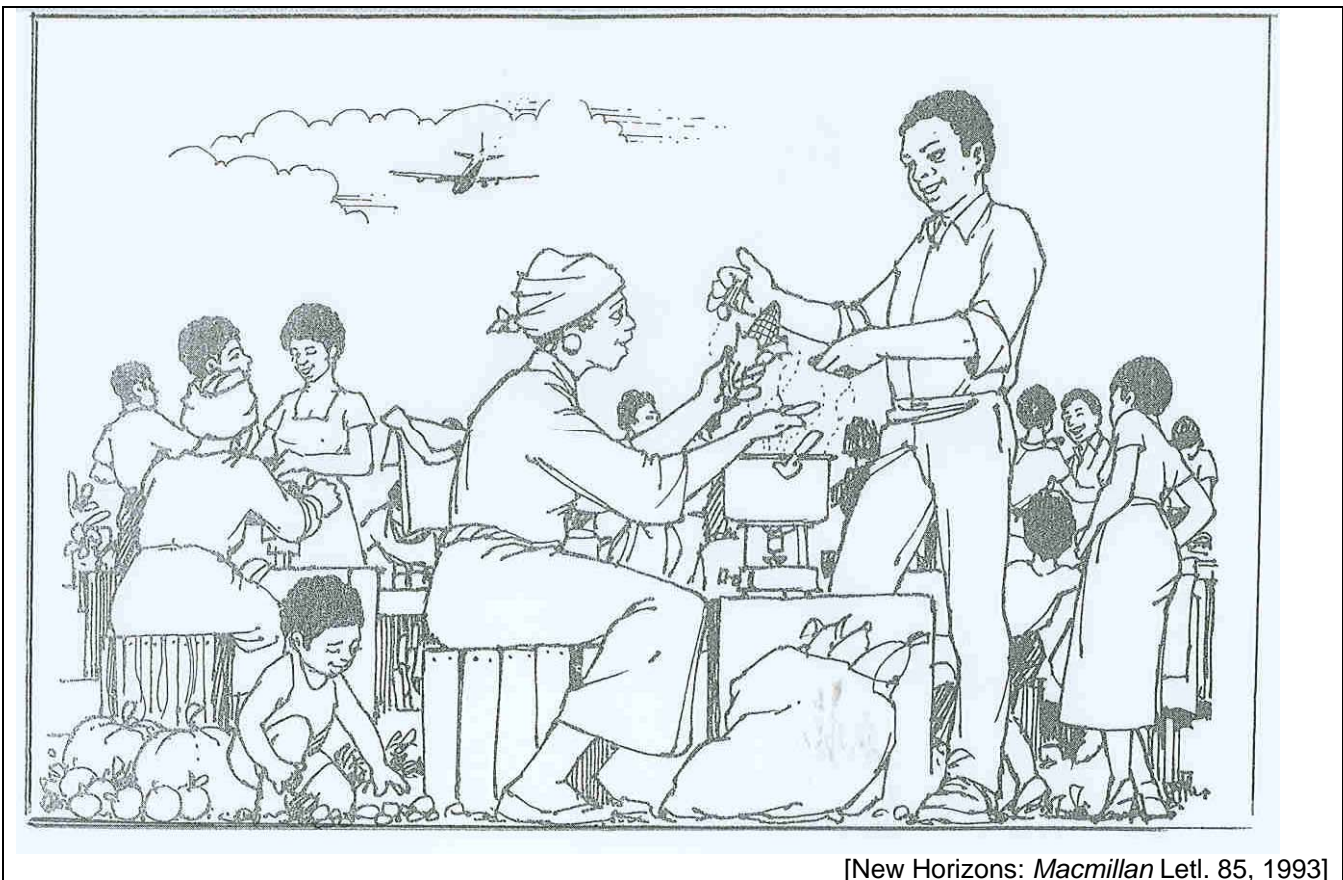
- 1.2.4 Efa ditlamorago tša tirišo ya dinotagi le diokobatši go baithuti. Efa tše PEDI fela. (2)
- 1.2.5 Na ke tshwanelo gore ge motho a dira mediro ya go tšwa tseleng a phare bagwera ba gagwe ka molato? Tšweletša maikutlo a gago. (2)
- 1.2.6 Ge nkabe o le morutiši wa lesogana le o be o tla dira eng ge ditaba di eme ka sebopego se? (2)
- 1.2.7 Na o ithutile eng ka temana ye? (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO

POTŠIŠO 2

Lebeledišiša seswantšho se se latelago gomme o akaretše seo se diregago lefelong la thekišo ka mokgwa wa temana. (Diriša mantšu ao e ka bago a 60 go iša go 70).

[New Horizons: *Macmillan* Letl. 85, 1993]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO 3****THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**

Lekodišiša kwalakwatšo/papatšo ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

BOPHELO BJA GAGO BO KA FETOGA KA PASARI YE!

E ba le bokamoso bja go phadima!

A o nyaka go dira dithuto tša *Veterinary Science, Horticulture*
GOBA
Human Resource?

O tla lefelwa dithuto, madulo le dijo.

Se lebale! Go diega ga botšhwene . . .

Ikgokaganye le ba Kgoro ya Temo.

- 3.1 Ke ka lebaka la eng go dirišitšwe fonte ye kgolo le ye nnyane kwalakwatšong ye? (2)
- 3.2 Na mokwalakwatši o dirišitše polelo efe go huetša baithuti gore ba dire dikgopelo tša pasari? (1)
- 3.3 Ke ka lebaka la eng go dirišitšwe seema bjalo ka sebetša go phethagatša morero wa kwalakwatšo? (2)
- 3.4 Ke tshedimošo efe ye bohlokwa yeo mokwalakwatši a e tlogetšego ka boomo? (3)
- 3.5 Tsopola polelo ya go jabetša yeo e dirišitšwego mo. (2)
- [10]**

POTŠIŠO 4

Bana ba motho ba a ratana, ke ka fao ba ngwathelanago hlogwana ya **tšie**. Bana ba mohuta wo ba thušana bošego le mosegare. Yo mogolo o fa yo monnyane maele mola yo monnyane le yena a thuša yo mogolo ka dikeletšo. Ke gona ge ba phetha la montshepetšabošego.

- 4.1 Tsopola lentšu leo e lego ledirani mo temaneng gomme o bolele gore le šupa eng? (2)
- 4.2 Moselana wa –ana mo lentšung le **hlogwana** o šupa eng ge o dirišitšwe ka tsela ye? (2)
- 4.3 Ntšha lehlathi mo temaneng gomme o bolele gore ke la mohuta ofe? (2)
- 4.4 Hlaola leinagokwa mo temaneng gomme o laetše gore le bopilwe ke diripa dife tša polelo. (2)
- 4.5 Ngwala mašala sebakeng sa maina ao a ntshofaditšwego. (2)
- [10]**

POTŠIŠO 5

Temana še, e bale ka šedi, gomme o arabe dipotšišo tše di e latelago.

Agee, Napogadi wa tla wa šoma. O tšwele mahlalagading bjale. Ke tsebile gore wena o tla thopa mphato wa marematlou ka dihloro. O phethile la mogologolo la go re kodumela moepathutse ga go lehumo le le tšwago kgauswi. Sepela o tšame o ba fahlolla. Ke ra wena tlogolo sa Ditau. O tla šala o retwa ke Babinatau. O ntlele le dikobo mohla o boa hle. Ngwana wa go reka dimpho o ba le mahlatsa.

- 5.1 Ngwala mohlala wa modirišokgopelo o be o o fetolele go kganetšo. (2)
- 5.2 Ngwala lefoko le ka polelothwii: 'O tla šala o retwa ke Babinatau'. (2)
- 5.3 Efa tlhalošo ya seema seo se dirišitšwego mo temaneng. (2)
- 5.4 Ntšha lelahlelwa mo temaneng o be o laetše le maikutlo ao le a tšweletšago. (2)
- 5.5 Ntšha sediri lefokong la mafelelo la temana, o be o hlaloše gore ke ka lebaka la eng e le sediri. (2)
- 5.6 Ngwala mantšu a a latelago ka botee o be o a šomiše mafokong ao a kwagalago:" (2)
- (a) ditau
(b) dikobo (4)

[14]

POTŠIŠO 6

6.1 Phošolla temana ye e latelago ka go lokiša mo e fošagetšego gona.

Tate o ruile dikolobeana tše dintši. Ke ka fao a phelago a goditše molelo wo mogolo gore dipitša tša magobe a tšona di butšwe. Dikolobe tše dikgolo di irata ge di le ditšhila ebile di tloedile ka maraga. Moana wa ka o fela a di kitimiša e le ge a duma bogobeana bja tšona.

[6]**PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40****PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80**